

TÉZISEK

a

A görög történetírás fejlődése Akusilostól Hekataioson át Hérodotosig

című doktori disszertációjához

Készítette: Gesztesi Enikő

Témavezető: Dr. Szepessy Tibor egyetemi tanár

Nyelvtudományi Doktori Iskola
Ókortudományi Doktori Program
Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Budapest
2005.

I. Dolgozatom célja az, hogy a görög irodalom történetének kezdeteit vizsgáljam, bemutassam azt a fejlődési folyamatot, amelynek nyomán Hekataios vagy miként általában gondolják, Hérodotoszt a történetírás atyjának nevezhetjük. A vizsgálathoz két logographus munkásságát választottam, **Akusilaosét**, akitől viszonylag kevés, s **Hekataiosét**, akitől jóval több, a logographus irodalmat tekintve jelentős számú testimonium és fragmentum maradt fenn. A választásnál az a cél vezérelt, hogy két olyan logographus munkáit elemezzem, akik a történetírás fejlődésének különböző szakaszain állnak, korban mindketten megelőzik **Hérodotoszt**, s a különbség kettejük között a mítoszokkal kapcsolatos racionalizmus mértékében, az ismeretanyag bővülésében, s ennek nyomán az írásmód, a stílus változatosabbá válásában fogható meg. A testimoniumok és a fragmentumok elemzése folyamán megpróbáltam megfejteni azt a folyamatot is, amiért és ahogyan az írásban megformált szavak egyszerű mondatokká, majd egyre bonyolultabb szerkezetekké, Hekataiosnál már néhány esetben összetett mondatokká váltak. A dolgozat középpontjában Hekataios két munkája áll, a Periégésis és a Genealogiai, ehhez hasonlítom először Akusilaos Genealogiai című művét, annak írásmódját, illetve a szinte kortárs periégésis és periplus irodalmat /elsősorban Skylax töredékeit/, végül – és ez jelenti a dolgozat legjelentősebb anyagát – Hérodotos történeti munkáját. /A Jacoby által hagyományozott testimoniumok és fragmentumok fordítását elkészítettem, s mellékelteként a dolgozathoz csatoltam./

Bevezetőül a **kritikai gondolkodás** megjelenésével foglalkoztam. A görög nép úgy találta, hogy az egész természet a szakadatlannal változás látványát nyújtja. Eltérően a kínai vagy a középkori európai civilizációtól, amelynek az emberi társadalomról alkotott felfogása abba a reménybe kapaszkodott, hogy változatlanul megőrizheti fő szerkezeti vonásait, a görögök arra törekedtek, hogy szembenézzenek és megbékéljenek azzal, hogy az effajta állandóság lehetetlen. A görögök határozott értéket tulajdonítanak a történetírásnak. Platón írta /Menón 97a-b/, hogy a helyes vélekedés nem kevésbé hasznos az életvezetés szempontjából, mint a tudományos ismeret. Élt bennük az érzés, hogy az ember képes ellenőrizni a saját sorsát, és úgy gondolták, hogy ezt a képességet csak az emberi tudás határai korlátozzák. Az emberi életet beárnyékoló végzet görög szemmel nézve csak azért romboló erő, mert az ember képtelen átlátni a működését. A görögök a történetírást nem tudományként, hanem észleletek pusztá halmazaként fogták fel. A történeti evidenciát azonosították a szemtanúknak a tényekre vonatkozó beszámolóival. Az evidencia a szemtanúk elbeszéléséből, a történeti módszer pedig a szemtanúk kikérdezéséből áll. A görög történetírás az első kritikai történetírás. Ezt a kritizmust a kisázsiai görögség fejlesztette ki, ez egy eszköz a szubjektívizmussal, a különböző tradíciókkal szemben, szemlélete tények megfogalmazása felé fordult. A kritikai történetírás kezdetét abban a formában, ahogyan keletkezett, számos faktor egy időben történő találkozása határozta meg. Ide sorolható az írás tudományának átvétele a keleti elődöktől, és az átvettek alapján egy fonetikai jelrendszer kialakítása, ami rövid idő alatt a görög kulturális központokban a kommunikáció eszközüvé vált. Csak így lehetett megőrizni hosszú ábrázolásokat. Továbbá faktor volt az írás tudományának gyors elterjedése a VII. században, ami segítette egy olyan kritikai szellem kialakulását, amely már mentes a vallási és egyéb hagyományoktól.

A világ keletkezéséről szóló mitikus-vallásos hiedelmek filozófiai kritikájával párhuzamosan bontakozott ki a sokrétű /kozmológiai, fizikai, földrajzi/ szakirodalom. A gyarmatosítás nyomán a földrajzi ismeretek bővülésével a történelmi módszerek is fejlődtek. A VII. században vállalkozások indultak a távolabbi területek megismerésére /pl. Kóliaios tartéssosi útja; Nékos megbízásából az afrikai kontinens körülhajózása; a perzsa Sataspés, Hanno expedíciója/. Ezekből az expedíciókból azt a következtetést is levonhatjuk, hogy a világban megfigyelhető a földrajzi érdeklődés kitágulása, valamint a távolabbi területek megismerésének vágya, s ezáltal a mitikus vagy félig mitikus világról szóló elbeszélésekkel való szakítás, aminek nagy jelentősége volt a történetírás fejlődése szempontjából is.

A szó szűkebb értelmében vett **bölcséleti gondolkodás** a Kr.e. VI. században a görögségnél születik meg. Időben és térben /Milétos/ is egybeesik tehát a kritikai gondolkodás megjelenésével. A görög filozófia kialakulása egy másik disszertáció témája lehetne, így a dolgozat csak azokat a filozófusokat mutatja be, akiknek a gondolkodásában hasonló jelenségek, változások figyelhetők meg, mint a legkorábbi történetírók esetében, így **Thalést**, **Anaximandrost**, akit Hekataios a leginkább ismert és követett, valamint **Anaximenést**. A három gondolkodó a görög filozófia kialakulásának igen jelentős alakja volt, együttesen a milétosi természetfilozófusoknak nevezzük őket a hellénizmus óta.

A görög filozófia csak másoktól, különösen a keleti népektől átvett anyag alapján tudott kialakulni. Az újraorientálódás szellemének első egyértelmű kifejeződése Thalés idején történt. Megfigyelhető, hogy a specifikus görög hagyományok viszonylag kis szerepet játszanak nála, míg keleti ismereteket gyakran átvész, de ezeket saját megfigyelésekkel és következtetésekkel bővíti ki és nem ritkán pontosítja. Nála a világ a vízből ered. Az az elképzelése, hogy a Föld egy darab fához hasonlóan

úszik a víz felszínén, összhangban áll azzal, hogy gondolkodásában a víz az **a)rxh/**. Diogenés Laertios /I 27/ azt állítja, hogy Thalés az árnyékuk segítségével megmérte a piramisokat, s megjósolta a Kr.e. 585-ben bekövetkezett napfogyatkozást. Ez a tett hosszú távra visszamenő megfigyeléseket és feljegyzéseket feltételez, amelyek Thalésnek és követőinek nem álltak a rendelkezésére, viszont a babilóniaiak már kétség kívül rendelkeztek ezekkel. Tehát eredmény a babilóniaiaktól átvett anyag kiegészítése saját megfigyeléseivel és következtetések levonása.

Anaximandrosz filozófiájára - akinek egyes gondolatait a disszertáció során egy másik helyen részletesen hasonlítottam Hekataioséval – a koncepció merészsége jellemző. A világ teljes kialakulási és fejlődési rendszerét rekonstruálni akarja. Megpróbálja minden dolog végét előre meghatározni. Leghíresebb fennmaradt töredéke azt mondja, hogy a dolgok végül oda térnek vissza, ahonnan keletkeztek, oda történik pusztulásuk is. Világtörténet az, amit megpróbál nyújtani. A világ fejlődése szerinte azzal kezdődött, hogy a meghatározhatatlan semmiből kivált valami, ami meleget és hideget teremtett. Amint ezek az ellentétes erők kialakultak, harcolni kezdtek egymással, s a Föld jelenlegi formája ennek a csatának az eredménye. Úgy gondolja, hogy a világ tovább fog fejlődni és változni, azonban a vég számára eleve meghatározott, ugyanis a dolgok oda térnek vissza, ahonnan származnak. Nem kevésbé jelentős kozmogóniai elképzelése sem. Úgy gondolja, hogy a Föld alkotja a kozmosz középpontját. Kísérletet tett egy térkép segítségével a földfelszín grafikai meghatározására. Az antik történetírás szempontjából alapvető jelentőségű, hogy létezett egy olyan mű, mint Anaximandrosz kozmogóniája, ez a kozmogónia merészebb, mint bármi, ami Thalés gondolataiból fennmaradt, s a mitikus elemek teljes kizárását nézve Thalés Anaximandrosz valódi elődje volt. A dolgozatnak egy későbbi pontján, Hekataios egyik művének, a Periégésisnek a bemutatása kapcsán visszatértünk Anaximandrosz filozófiájához, azért, hogy bemutassuk a világ kettejük által felvázolt képét, a hasonlóságokat és a különbségeket. Mindketten mítósiak voltak, mindketten térképet készítettek, mindketten részt vettek városok politikai és kulturális életében. Életük – noha valószínűlegnem voltak korársak - és tudományos tevékenységük számos helyen összekapcsolódott. Ésszerű azt is feltételeznünk, hogy az ión térképek, amelyekre Hérodotos utalt /V 49/ hasonlítottak Anaximandrosznak Hekataios által javított változatára, vagy pedig egyszerűen azok voltak. Sajnos nincsenek arra adataink, hogy mit gondolt Anaximandrosz a tengerekről és folyóról, a földrészekről, milyen népeket ismert meg, az azonban biztos, hogy geometrikusan felosztott, precízen megalkotott világképet hagyott „utódjára” és követőjére, Hekataiosra.

Anaximenés Anaximandrosz kortársa volt, s ő is azt tanította, hogy az embert körülvevő természet egyetlen és határtalan, szerinte a levegő volt a mindenség ősprincipiuma. Anaximenés több más elképzelése mellett azt állítja, hogy a levegő isten. Valószínűleg mondott valamit az istenekről, okkal következtethetünk arra, hogy ennek végkicsengése szerint maguk az istenek s, akik a világban vannak, a mindent körülvevő levegőből jöttek létre, s ez az, ami valóban isteni eredetű.

Ha ez így van, akkor Anaximenés Xenophanés és Hérakleitos előfutára lehetett a hagyományos istenképzetek bírálatában. Viszont nála sincsen az isteneknek emberi formája.

Az ión filozófiából teljesen eltűnnek az antropomorf istenalakok, viszont isteneik mindent látnak, hallanak és éreznek.

A történetírás kialakulásához hozzátartozik, hogy a történelmi eseményeket más történésekhez viszonyítani kell, hogy a történéseknek valamilyen **kronológiát** kell adni. Már az egészen primitív, természeti népeknél megtaláljuk azt a törekvést, hogy az életükben végbemenő vagy azzal kapcsolatban észlelt eseményeket rögzítsék. A műveltségnek magasabb fokán álló népeknél ez a törekvés már fokozottabb és folyton tökéletesedő módszerekben nyilvánul meg. A kultúrnépek az időmérést és az időszámítást tudományá fejlődítették. Ez a tudomány a kronológia vagy kortan. A kronológia különböző formái a modern kutatók számára lehetővé tették, hogy a kronológiai összehasonlítás alapján, relatív vagy abszolút kronológia kialakításával a történelmi eseményeket pontosabban datálják. A görögök esetén minden nagyobb térségnek megvolt a saját naptára – ezen belül az egyes nagyobb poliszok is önálló rendszert alakítottak ki. Jelenleg több mint 80 különböző helyi naptárt ismerünk, amelyek mindegyikében eltértek a hónapok elnevezései és az év kezdete. Közös tulajdonságai voltak azonban az eltérő rendszereknek, hogy mindenütt holdhónapok voltak használatban, s mindenütt egyidőben kezdődtek a hónapok, bár más-más nevet viseltek. Szerzőink, Akusilaos és Hekataios idején már néhány időszámítási módnak felfedezhetjük a nyomait. A dolgozat során rendszereztem a görög földön használt időszámítási lehetséges változatait, a generációk alapján történő időszámítást, az eponim-kezelést /Attikában archónokról, Spártában ephoros- lista/, a királyok uralkodói szerinti kelezés /pl. spártai királylista, a diadochos-királyok listái. Ide tartoznak továbbá a hellénizmus időszakában kialakult érák szerinti időszámítás /pl. Seleukida-éra, Arsakida-éra, érák Bithyniában és Pontosnál, az un. szabadságérák/. Az olimpiai játékok a legjelentősebb pánhellén ünnepi ciklusként egy közös görög időszámítás meghonosításának kínáltak alapot, s a helyi eponim-listákat gyakran igazították az olimpiai számításához. A mindennapi gyakorlatban azonban nehéz volt ezt használni, ezért a napi használatban megmaradtak a hagyományos módszereknél, pl. az archónok szerinti kelezésnél. Végül a Krisztus születése szerinti időszámítás fokozatosan kiszorította az attól eltérő évszámolási módszereket. Szerzőink, Akusilaos, Hekataios a generációk szerinti időszámítást jól ismerték, Jacoby /RE VII 2742-2743/ és C. Masetti /Helikon 1971/1972 279-288/ megállapítja, hogy például Hekataios 40 évet számolhatott egy generációra. Ezt Hellanikos nem fogadja el, rövidebb generáció bevezetését javasolja /33 1/3 év/, amit viszont Hérodotos is alkalmazott. A halikarnassosi vezeti be az abszolút kronológiát. Az egyik viszonyítási pont a trójai háború /Akusilaosnál 5 töredék/, a másik pedig Héraklés utazása, ezért foglalkoznak a logographusok, Akusilaos és Hekataios is sokat Héraklés alakjával /Akusilaos 4, Hekataios pedig 8 töredék/. Hérodotos szerint Héraklés óta 900 év telt el /II 145/, s Thébában 345 főpapot tartottak számon, ezek pirómisát a papok meg is mutatták Hekataiosnak, amikor Egyiptomban járt. Hérodotos /II 143/ viszont 346 királyt említ Egyiptomban /Hekataios Sésostristól számítja őket/. Ezzel bizonyítható, hogy Hérodotos ismerte a milétoi elképzelését, felhasználta, de azon fáradozott, hogy meggyengítse a pirómis-történettel.

II. A görög történetírás a tudományhoz hasonlóan ión eredetű, idegen országok és népek felfedezéséből alakult ki. Fejlődésének első fázisát a homérosi eposzok jelentették, amelyek a történelmi események magyarázatánál még a mondákra és mítoszokra támaszkodtak. Ezt az epikus hagyományt folytatták a Kr.e. VI. században a **logographusok**, akik a gazdaságilag és kulturálisan felvirágzó kisázsiai ión görög városokban eleinte szóbeli előadásban, később írásos feljegyzésekben őrizték meg a történelmi hagyományt. Iosephus Flavius /F. Jacoby FGrHist. Akusilaos T3/ szerint logographusok azok, akik történetírára vállalkoztak, kevésbé a perzsák Hellas ellen indított támadása előtt éltek. Dionysios Halikarnasseus Thukydidesről írt munkájában /F. Jacoby FGrHist.

Hekataios T17/ meglepően hosszú leírást olvashatunk a logographusokat illetően. Hérodotos elődeinek tartja őket, kiemeli a szerzők hasonló írói céljait /proai/resij/ és tehetségét /duna/mij/. Hangsúlyozza, hogy alapvető céljuk az volt, hogy az egyes városokban, népeknél megmaradt emlékeket közismertté tegyék. Munkáikban **mu=qoi/** öröztek meg. Legtöbbször mindannyian ugyanazt a stílust, az egyszerű, világos, témához illő stílust /le/cij/ és az ión dialektust használták. A szóválasztás /su/nqesij/ o)noma/twn/ tekintetében is ugyanarra törekedtek, ti. az egyszerű és mesterkéletlen kifejezésre, a szóképeket csak „fűszerként” használták. A stílus-és gondolatalakzatokat, stíluserényeket illetően általában szintén nem tértek el a mindenki által használt, érthető és megszokott dialektustól. A járulékos stíluserények közül a szerző szerint nem mindegyik van meg náluk, és nem is következetesen. Ilyenek a fenség /u/(yoj/, a nyelvi szépség /kallirhosu/nh/, az ünnepélyesség /semnologia/a/ és a nagyszerűség /megalopre/peia/. Dionysios Halikarnasseus szerint viszont Hérodotosig hiányzik belőlük a feszültség /to/noj/, a magvasság /ba/roj/, a gondolatot ébresztő szenvedély /pa/qoj/, továbbá az izmos és céltudatos szellemiség /pneu=ma/, amelyből a szónoki erő fakad /deino/thj/. Az antik szerzők /Iosephus Flavius, Menandros, és Clemens Alexandrinus/ egyetértenek abban, hogy a logographusok pl. Akusilaos megújították Hésiodos és Homéros munkáit, de ugyanakkor még sok tekintetben alatta maradtak a két leghíresebb görög történetíró, Hérodotos és Thukydides alkotásainak.

Vizsgálat alá vettem a **logogra/foj** és a szinoním formáját, a **logopoio/j** kifejezéseket. A logographus főnév a **lo/goj** és a **gra/fw** összetételéből származik. A **lo/goj** szó a görög nyelv történetében mindvégig élő, gyakran és tág jelentéskörben használt kifejezés, az ókori görög grammatikában, rétorikában, logikában, filozófiában és teológiában azonban sajátos jelentést nyert, szakkifejezéssé vált. A **lo/goj** egy szinonimákat tartalmazó szócsalád utolsó tagja: **e)/poj, mu=qoj, ai)=noj, lo/goj**. A Kr.e.VI. században különül el a jelentésük. A **lo/goj** a prózában jelenik meg, a nem verses alkotások esetében használjuk. Aristotelés /Poétika 48a 11/ megkülönbözteti a költészettől a prózát, ez utóbbit nevezte **lo/goj**-nak, amelynek ismertetőjegyei, hogy hiányzik belőle a mérték, a ritmus és a zene. Ugyanezt a szót használta azért, hogy a költemény tartalmának, az eposz vagy a dráma cselekményének kivonatát jelölje, s ily módon a **lo/goj** jelentéstartalmát tekintve gyakran egybeesett a **mu=qoj** fogalmával. A **lo/goj** azonban már Aristotelés előtt használatos volt filozófiailag a filozófiai tárgyú dialógus, valamint mondai és történeti elbeszélések jelölésére. A filozófiatörténet során első ízben Hérakleitos gondolataiban jelenik meg e kifejezés. Ezen kívül a grammatikában és a teológiában is fontos szerepet játszik.

A Kr.e. V. század végi nyelvhasználatban a logographus szónak sajátos és olykor pejoratív jelentése lett: a pénzért vád-és védőbeszédet írását vállaló, rétorikai képességekkel rendelkező literátorokat nevezték így. Tevékenységük üzletszerűsége miatt általában csak kevés tekintélyt szereztek maguknak hazájukban. Azonban pozitív példaként kell említeni Lysiaszt és Démostenést, akik noha logographusok voltak, mégis művészi szinten dolgoztak.

Az epikus hagyományt folytatták a VI. században a logographusok, akik népek és városok történetével foglalkoztak, mégpedig saját városuk történelmét írták meg. Sok név maradt fenn azok közül, akiket már az antik szerzők közéjük sorolnak. Nehéz meghatározni, hogy mikor írták a

műveiket, ki kire volt hatással közülük. Az említett szerzők között vannak írók, akikről többet, s vannak, akikről kevesebbet tudunk.

A VI. században az egész világra kiterjedő kereskedelmi tevékenység, a távoli utazások, valamint az idegen népekkel, országokkal és kultúrákkal való ismerkedés az ismeretlen dolgok megvizsgálására és kutatásra / **i(stori)a**/ ösztönözte az iónokat. A szó ión eredetű, a **i(stwr)-nak** / a latin **vid-tő**/ egy elvont alakja, kutatást, vizsgálódást jelent. Hérodotos /I 1; II 99/ ezt a kifejezést a **grnw/mh**, az **o)/yj** és az **a)koh/** szavak mellé állítja, nyomatékosan kifejezésre juttatva azt, hogy az ión történetírás tapasztalati tényeken alapul, mentes minden előítéllettől. Thukydides /I 21/ Hérodotos is a logographusok közé sorolja, szembeállítva őt és elődei tudományos történetírás képviselőivel. Bár a logographusoknál az így szerzett értesülések bősége következtében a történelmi, földrajzi, néprajzi érdekességek és a legendás elemek még nem váltak el egymástól, mégis az a törekvés, hogy az eseményeket írásba foglalják, és ezzel a múltra vonatkozó tudást biztosítsák, az irodalomtörténet következő korszakában az analízis-rendszerező szemlélethez, a történelmi folyamat kritikai értékeléséhez, s ezzel együtt az igai történetírás kialakulásához vezetett.

III. Akusilaos argosi születésű, a dolgozatban igazoltam, hogy Akusilaos a hét görög bölcs életének idején, az athéni Pherekydés /munkáját 490-ben publikálták/ és a perzsa háborúk előtt élt, kortársa a másik, a syrosi Pherekydésnek, aki munkáját 540 körül publikálta, némiképp megelőzve másik szerzőnkét, a milétosi Hekataios, aki 510 körül írta a Periégésist és 490 körül a Genealógiát. Akusilaos életét tehát valószínűleg még a VI. század második felére kell helyezni. A **Genealógiái** az egyedüli cím, amit az ókoriak az argosi írásaiból ismertek, s ez a cím tökéletesen illik a töredékek tematikájához. A munkája három könyvből áll, a könyvek beosztása azonban nem írható le pontosan, de valószínűleg tartalmi okokból az első könyvben a kozmogónikus és a teogónikus anyagokat gyűjtötték össze, a második könyvben a hősök korára, a harmadikban pedig az emberi világra vonatkozó ismeretek olvashatóak. Akusilaos számára a fő forrás volt Hésiodos, de gyakran mellette állt és helyettesítette őt Homéros. Akusilaos legtöbbször érintetlenül hagyja a legendák tartalmát, az események a cselekmény jelenetei és a főszereplők olykor megváltoznak. A leírásokban a kapcsolódása az elődeihez négy ponton fogható meg. Egyrészt Akusilaos szülővárosának, Argosnak a történetét írja meg, bőven merít az argosi tradícióból, másrészt számos homályos Hésiodos-és Homéros helyet megmagyaráz. Szerzőnk olykor ki is egészíti elődei előadását, vagy általánosít, racionalizál.

Akusilaos erősen kötődik az argosi környezethez. Talán ezért olyan kevés a műben a földrajzi utalás, szemben a logographusok munkájának többségével. Másfelől Akusilaos számára a földrajzi környezet többnyire csak a genealógiai kapcsolatok megvilágítására szolgál. Munkájának földrajzi tere Görögországhoz, azon belül is csak egy szűk környezethez kapcsolódik, s csak néhány utalást tesz az ázsiai vagy még messzebbi területekre /trójai háború, az Argonauták partraszállása: F. Jacoby FGrHist. Fr.36-38; 39-43/, de a tájak általában mitikus környezetben jelennek meg előttünk, s csak annyira részletezi a várost, a környezetet, amennyire az feltétlenül szükséges az összefüggések megértéséhez. A töredékek elemzése során bizonyítottam, hogy az a történelmi genealógia, ami az argosi uralkodóosztály hagyományait rögzíti, politikai jelentőséget nyer.

Az argosi történetész igyekszik megtisztítani a mítoszokat a valószínűtlenségektől, s Akusilaos vagy be akarja bizonyítani egyes mítoszok igazát, vagy cáfolni kívánja azokat, de az igazságkeresés voltaképpen epizódok elmesélésébe torkollik. A mítoszok tartalmát megőrizni, és a miértekre megadni a választ, ez a törekvés adja Akusilaos kétarcúságát és a mítosz magyarázatok átmeneti, kettős jellegét. Mindezek mellett a Genealógiában még egy olyan jellegzetesség ragadható meg, ami a mű archaikus gondolkodásmódjára utal: a csodás és különleges elemek elfogadása, mint

például az emberek Deukalión és Pyrrha által földre dobott kövekből való származása, Európé elrablása, Kaineus minden emberrel szembeni sérthetetlensége.

A művéből fennmaradt 46 töredék közül mindössze 4 /Fr.1, 3; 22; 24/ fragmentumban található eredeti, szó szerinti idézet Akusilaostól. A négy ránk maradt töredékből három viszonylag rövid, egy fragmentum hosszú. S az előbbieket csak mértéktartó genealógiai bevezetők, kizárólagos bennük mellérendelés használata, a tagok lezártak, rövidek, az igék – praesens historicumban állnak, ennek használatával az író élénkíti és időszűrűvé teszi a mondatot. A Fr.22-ben tudatos elrendezési elv uralkodik, az elbeszélés szakaszokra osztható, a gyakran **kai/**, **e)/peita**, **de)** szavakkal kapcsolt tagmondatokra. A tagmondatok rövidek, minden szakasz egy lényeges gondolatot tartalmaz. Az argosi nyelve erősen kötődik mitikus helyzetekhez és alakokhoz, amelyek az Akusilaost megelőző hagyományban is megjelentek. A genealógiai nyelvezet, a csak időnként megjelenő racionális magyarázat az ábrázolás elszegényedéséhez, a hagyományos díszítő jelzők elhagyásához vezettek. Akusilaos valószínűleg a tartalom és a forma kezdetlegessége miatt kényszerült arra, hogy ilyen nagymértékben ragaszkodjék a hagyományokhoz.

De találunk egyéni vonásokat is Akusilaos töredékeiben, például Kaineussal /Fr.22/, Óreithiával /Fr.30/, Aphroditével /Fr.39/, Astyochével /Fr.40/, Ithakossal és Néritusszal /Fr.43/ kapcsolatosan. Ezekben a töredékekben az argosi eltávolodik a hagyománytól, kötetlenebb leírásra törekszik, s szinte novellisztikus hangnemet használva, élénkséget és mozgást ad az epizódoknak. Itt ragadható meg az író újszerűsége. De ilyen töredék kevés van, és a genealógiai levezetés mértéktartó és tömör kifejezési módja érvényesül inkább a töredékekben, amelyekben így a homérosi, a hésiodosi hagyományokhoz való kötődés, az elődökhöz való ragaszkodás, továbbá a prózai nyelv kezdetleges volta tükröződik. Az elemzés befejezésekként állást foglaltam abban a vitában, ami Akusilaos munkájáról már az ókorban kialakult. Iosephus Flavius /Jacoby T6/ azokra a motívumokra hívja fel a figyelmet, amelyek Akusilaost és Hésiodost megkülönböztették, Clemens Alexandrinus /Jacoby T5/ viszont azt javsolja, hogy Akusilaos, mint a görögök plágiumra való hajlamosságának példáját említsük. A két eltérő vélemény között az igazságot középuton kell keresnünk. Ez azt jelenti, hogy Akusilaos nem utánozza, nem másolja szolgálai módon a saját korában ismert szerzők munkáit, de nem is tud elszakadni tőlük, hanem fő vonalaiban elfogadva kiegészíti azokat, a mítoszoknak egyfajta racionális magyarázatot próbál adni, s saját városának hagyományait fűzi össze a korában ismert legendákkal.

IV. Másik szerzőnknek, Hekataiosnak a milétosi arisztokrácia tagjaként városa politikai életének irányításába is volt beleszólása, racionális elképzeléseit azonban az ión felkelés során Aristagorasék nem fogadták el. Nehéz eldönteni, hogy Hérodotos ezzel nevetség tárgyává akarta-e tenni őt, vagy inkább elismerte. Az a tény, hogy Hérodotos egy dicsérő szó nélkül hagyja azokat a javaslatokat, amelyeket Hekataios előterjesztett, kétségkívül jellemző a Hekataios-Hérodotos viszonyra és kapcsolatrendszerre. Arról azonban nem szabad elfeledkezni, hogy Hekataios az egyetlen elődje, akit név szerint említ.

A testimoniumok és a fragmentumok egy részének elemzéséből arra következtethetünk, hogy Hekataios a Kr.e.VI. század közepén, az 560-550-es években született, bejárta a perzsák befolyása alatt álló területeket, részt vett az iónok perzsák ellen indított felkelésében, majd Kr.e. 494 után eltűnik a szemünk elől. Hekataiosról két fő művet tartunk számon, az Akusilaos munkájával azonos című négy könyvből álló **Genealógiát**, és a földrajzi hagyományokat megőrző két könyvből álló **Periégésist**, továbbá egy Föld képét ábrázoló **térképet**.

A Periégésis részletes vizsgálata előtt eljuttattam ahhoz a ponthoz, amikor is szükségszerűvé vált annak a megállapítása, hogy milyen képet alakított ki Hekataios a világról, miképpen képzelte el a földrészek elhelyezkedését, milyen folyókat és városokat ismert. A

Hekataiosról hagyományozott közel 380 töredékből 35 tartozik a Genealogiaihoz, a többi a Periégésishez. A Periégésishez tartozó töredékek nagy részét, 311 fragmentumot Stephanos Byzantinos hagyományozza, amelyek egy lexikonhoz készültek, egy-egy földrajzi egység, nép földrajzi-néprajzi hovatartozását fejtik ki, leírásaik egysíkúak.

Hekataios olyan művet alkotott, amelyben leírta az egész Földet, ameddig ismerte, s egy térképet is csatolt mellé. Az a törekvés, hogy a Föld képét és elrendezését egy szabályos geometriai rendszerbe vonja, s ennek nyomán könnyen átláthatóvá, jól megszerkesztetté tegye a körülöttünk lévő világot, Hekataiosnál már erősen megfigyelhető. Hérodotos kritizálja geometriai sematizálását: a Föld felszíne szerinte nem lehet annyira szabályos, mintha körzővel rajzolták volna. Művének néhány részében azonban mégis használja ennek a rendszernek az elemeit, például a halikarnassosi szerint a skythák országa négyszögű, amelyből két oldal a tengerrel határos, a másik kettő a szárazföldön található. Hérodotos az ellen tiltakozik, hogy a föld felszínét a korábbi írók egy túlságosan egyszerű geometriai formához hasonlítják, valamint, hogy két egyenlő egységre osztják azt. Ismeri továbbá Hekataios egy tengeri körutazás útvonalát is, illetve a Föld leírása nála is egy ilyen útvonalon alapul. Ez az út Gibraltártól indulva a Földközi-és a Fekete-tenger mentén kelet felé a Phasis folyóhoz vezet, majd visszafelé a déli parton halad nyugati irányba.

A Periégésis megírásának célja kettős, egyrészt teljes képet adni az oikoumenē-ről, másrészt név szerint felsorolni az ott élő városokat és népeket. A műben a periégésis stílusának minden jellegzetességét megtalálhatjuk. A disszertáció részletes vizsgálat alá vette a periplus, a periégésis szavakat és műfajt egyaránt. Ezek a periégésisek illetve periplusok a görög gyarmatosítás idejéhez nyúlnak vissza. Mindkét műfaj a görög utazók tapasztalataiból alakult ki, s ezek a művek főleg a kereskedők tevékenységét segítették. A periplus a tengerész-kereskedők itt-ott még személyes beszámolóiból alakult ki. Ennek nyomait a Odysseia több pontján is megfigyelhetjük, de Homéros a szót sehol sem használja. A periplus egy /fél/sziget vagy egy tengerrész körülhajózását jelenti. Az íráskor gyakorlati céllal közlik a tengerpartok égtájait, a távolságokat, a kikötők, horgonyzóhelyek, ivóvíz lelőhelyek fekvését és minőségét, az uralkodó szeleket. Néhány esetben ismerték a part menti területeket és az ott élő népeket. Alapvetően tárgyyszerűen fogalmazták ugyan meg észrevételeiket, de néhol már az irodalmi igényesség motívumai is meg-megjelentek ezen alkotásokban.

A periplus-irodalom legjelentősebb alkotásai a karyandai Skylax /VI-V. század/ töredékei, amelyeknek Hekataios töredékeivel történő összehasonlítás alkotja a dolgozat következő részét. Ennek eredményeként megállapíthatjuk, hogy mindkét munka településneveket, azok fekvését, helyzetét határozza meg. Fontos különbség azonban, hogy Hekataiosnál gyakran az égtájak adatait is megtalálhatjuk, míg ugyanez a periplusok stílusára nem jellemző, mert azok a partvonalat követik. Hekataios az egy népcsoport által meghatározott területen található településeket is felsorolja A

periplus úgy jár el, hogy a part mentén fekvő területeket a hajózási iránynak megfelelően a meta\ de\ kifejezés használatával sorolja fel. Ha a parttól messzebb levő, belső szárazföldi területekről ad

számot, akkor az e)n de\ kifejezéssel lokalizálja azokat, de a települések egymáshoz viszonyított, relatív helyzetéről több információt nem közöl. Minden arra utal, hogy Hekataios más elrendezést követ. Ő ugyanis nem próbált meg mindent egy egydimenziós vonalra felsorakoztatni, hanem megkísérelte a földrajzi egységek egymáshoz viszonyított, kétdimenziós kiterjedését az égtájak használatával és feltüntetésével pontosítani. Ez aligha lehetséges a Föld felszínének nagyobb egységekre történő felosztása nélkül, miközben az egyes területi egységek egymáshoz való viszonyát, valamint az egyes helységek relatív helyzetét más eszközökkel próbálta meghatározni. A munka fejezetei valószínűleg Skylax Periplusának és esetleg más periégésisek iránya szerint követték egymást Hekataiosnál, a fejezeteken belül azonban nem tartotta ezt az irányt, hanem szabadon az égtájakat követte. Így lehetősége nyílt arra, hogy ne csak a partvidéket, hanem pl. a szigetvilágot is ábrázolhassa, vagyis több dimenziót alkalmazzon a leírás során. Mindezek nyomán

Hekataios pedig a helységek egymáshoz viszonyított és a Földfelszínen elfoglalt relatív helyzetét meg tudja határozni. Mindemellett maradnak problémái, hogy ti. Afrika nála túl kicsi, illetve hogy Arábia és India összeérnek. Végül igen nagy eredmény az is, hogy először fordít figyelmet a leírt területek etnográfiai jellegzetességeire.

A dolgozatom legterjedelmesebb részét a Periégésis elemzése jelenti. A két könyvből álló

mű első könyve az Európa, a másik pedig az Ázsiát. F. Jacoby beosztását – mivel logikusnak látszik – próbáltam követni a disszertációban. Ez a beosztás a periégésisek nyugat-kelet irányú haladását kíséri nyomon. Jacoby először az Európa fragmentumait gyűjti össze /Fr.37-194/, majd pedig az Ázsiát töredékeit rendezte /Fr.195-369/.

Az első könyv töredékeit a következő logikus láncoltra fűzi: elindul Héraklész oszlopaiktól, a mai Spanyolország partjaitól, azután az órajárás irányának megfelelően a partvonal mentén halad, először a partmenti sáv adatait adja meg, majd pedig a belső területeket. A következő terület a Ligurikum és a Keltikum, majd Itáliának és környékének lakóiról beszél /a Tyrrhén-tenger partja és szigetei, auszoniák, Oinótria lakói, Szicília és Itália egyéb városai, kiemelten Iapygia/. S máris közeledünk az anyaföld felé, ahová az ión tengeröblön át vezet az út, s Hellas leírása volt az első könyv legjelentősebb része. Kelet felé hajózva eljutunk a thrák szigetekhez, Makedoniához, valamint ahhoz a területhez, amelyből szintén szépszámu töredék őrződött meg, Thrákiához. Az első könyvet a Fekete-tenger mellett élő szkítákról, a Kaukázus mellett élő népekről, továbbá Európa északkeleti vidékén élő némely népcsoportokról szóló fragmentumok felvázolásával és bemutatásával zárja. A dolgozat következő oldalain a fent vázolt területekről fennmaradt adatokat gyűjtöttem össze és elemeztem, különösen figyelve a két történetíró, Hekataios és Hérodotos kapcsolatára.

A második könyv, az Ázsiát bemutatását nem lehet megadni egy egyszerű partmenti utazás segítségével. De egy vonallal fel lehet bontani a területet, amely, lévén egy dél-északi vonal, a Vörös-tengertől a Pontosig és a Phasis torkolatáig húzódik, s egy nyugati és egy keleti részre osztja fel Ázsiát. A terület további felosztásához Hérodotos munkája /IV. könyv/ áll rendelkezésünkre. Ez alapján azt gondolom, hogy Hekataios először a Pontos körüli területeket írhatta le, Pontos ázsiai partját. A leírás a Maiótiá-tól kezdődik, ezután a Pontos déli részének belső földje felé fordul a szerző, megnevezi a nem tengerpart mellett élő népeket. Ezután a Pontostól délre található területek következnek, ti. Bithynia, Mysia és Phrygia tengerpartja, majd pedig a kisázsiai ión városokat tárgyalja /Lydia s Kária/. Itt ismét kelet felé fordulunk, Lykia városainak megörökítése után

fordulhatott Hekataios Kilikia felé, itt érünk el Kisázsia nyugati területeinek déli a)kth-jához. Kilikia után következik Syria és Fónícia, Arábiát illetően viszont csak egy töredék maradt fenn a Periégésisből. Végül Egyiptom és Libia következnek. Eddig a sorrend biztosnak látszik. A kérdés itt merül fel: innen tért-e át a kelet-ázsiai területek feltérképezéséhez, a parthusok, a baktriaiak és az Indus-menti népek leírásához, amely az általa ismert legkeletibb terület, vagy pedig a Pontos vidéke után írta-e le ezeket a vidékeket és utána fordult nyugat felé. Erre a kérdésre nem tudunk biztosan válaszolni a hekataios hagyomány töredékessége miatt. Egy dolog azonban biztosnak látszik: itt egy bonyolultabb rendszert próbált ábrázolni a szerzőnk, több belső területen élő népet kellett bemutatni, mint Európa leírásánál. Az is biztos, hogy a milétosi alapvetően a Dareiosz idejében használatos satrapia-rendszer és Skylax nyomán írta le Ázsiát. A dolgozat részletesen eleméz három területet, Egyiptomot, Libyát és a Skytha-földet. Ezekben a könyvekben ugyanis az író nagy gondot fordított arra, hogy megmutassa a forrásait, nagy körültekintés jellemezte az információk ellenőrzésében /pl. hyperboreusok és a földet körül folyó Okeanos/, s megállapította a kutatások folytatásának további elveit.

Az antik források kétségtelenül mutatják, hogy milyen fontos volt Hekataios Hérodotos számára. Porphyrios a második könyvvel kapcsolatban expressis verbis azt írja, hogy Hérodotos

sokat vett át Hérodotos a Periégésisből. Egész munkájában csak néhány helyen említi név szerint elődjét, Hekataioszt. Az Egyiptomról szóló II. könyvben mindössze egyetlen helyen említi őt név szerint /II 143/ pedig számos alkalommal megtehetette volna. Érdekes, hogy elődjét nem Ióniában, hanem a távoleső Egyiptomban, Amón isten templomában állítja elének. Hérodotos forráshasználatát alapvetően a korban jellemző eljárást követi. Ez azt jelenti, hogy a halikarnassosi ott nem idézi a milétosit, ahol számára pontosnak látszó, vagy általa éppúgy látott állapotokat, vagy tényeket vesz át. Munkája első részében Hérodotos lépten-nyomon szembekerül olyan elképzelésekkel, amelyekkel nem ért egyet. Gyakran nem egy szerzőt, hanem egy egész közösségeket kritizál. Az

egyik ilyen csoportba a például az egyiptomiak, illetve az egyiptomiak vélekedései tartoznak /Ai)gu/ptioi vagy az Ai)gu/ptioi lo/goi/, a másik csoportba a (/Ellhnej vagy az)/lwnej tartoznak. A töredékek elemzése és Hérodotos munkájának elemzése révén megállapítottuk, hogy a (/Ellhnej kifejezésen Hérodotos egyszerűen egy a görögöknél általánosan elfogadott nézetet ért, amellyel ő egyéni véleményét állítja szembe. Az)/lwnej alatt biztosan legtöbbször Hekataiosra gondol. Ezt a kapcsolatot a II 15-17 elemzésével világítottuk meg. Megállapítottam, hogy Hérodotos csak a városnevek magyarázatához és a görög mondák és mesék kritikájához használja a milétosit, Hérodotosnál ugyanis a leírásnak új típusa jelenik meg azáltal, hogy a Föld és a népek leíró tárgyalásához hozzáilleszti a politikai történelem többé-kevésbé folyamatos elbeszélését.

Hérodotos nyilvánvalóan nem minden anyagot vett át, figyelmen kívül hagyta például az oi)koume/nh nyugati területeire vonatkozó tudósításokat. Más szóval alkalmazta azt, amit a témájával össze tudott kötni, de ha már belevette a munkájába, akkor ki is javította azt. Csak akkor tudta ezt megtenni, ha saját o)/yij és i(stori/h állt rendelkezésére, mint például Egyiptomban, vagy ha logikusan le tudta vezetni saját elképzeléseit, például az oi)koume/nh felosztására vonatkozóan /IV 36-45/ vagy keleten az e)sxatiai/ felosztásával kapcsolatban /III 106-116/. Az a módszer, ahogyan Hérodotos a milétosi gondolatait felhasználta, s az a téma, amiről ír, érthetővé teszi, hogy a Periégésis használata nagyobb terjedelemben az első négy könyvben várható, míg a második részben csak kisebb vagy nagyobb részletekre korlátozódik. A XIX. század második felében és a XX. század elején Hekataiosszal foglalkozó kutatók közül Meyer, Gutschmid, Diels valamint Jacoby a legjelentősebbek, akik megvizsgálva kettejük kapcsolatát megegyeznek abban, hogy lehet vádolni Hérodotos plágiummal, azt is lehet állítani, hogy Hekataios csak jelentéktelen töredékeket hagyományozott, az igazság valahol középpont van. Megkockáztathatjuk azt a feltevést, hogy Hérodotos útjain Hekataios könyvét magával vitte, viszont biztos, hogy kutatása ebből a könyvből indult ki, s hogy a halikarnassosi a logoi/ kidolgozásában felhasználta a milétosi anyagát. Az volt a célja, hogy újraolvassa, kijavítsa és kibővítsa a hagyományozott anyagot.

V. Hekataios munkái között tartjuk számon a Genealogiait. A mű három címen maradt fenn, a (Istori/ai a történelmi munkákra legtöbbször használt cím, négyszer nevezik így a milétosi munkáját, a (Hrwologi/a cím egyszer fordul elő és a tartalomra utal, ez a mű ugyanis többek között a Héraklész köré kapcsolódó legendákkal, Deukaliónnal, az Argonauták utazásaival, a thébai modakörrel, azaz mitikus történetekkel, hősökkel foglalkozik. A Genealogi/ai titulus hétszer fordul elő, mivel a korabeli görög történetírás jellegzetessége, hogy genealógiákat írtak a szerzői. A munka négy könyvben íródott. A szakirodalom egyetért abban, hogy a Periégésis volt a korábbi munka,

Kr.e. 510 körül íródott, a Genealogiait valamivel később, Kr.e. 490 körül írhatta a milétosi. Hekataios történelmi műve átfogóbb volt a Periégésisnél, s ezt a következtetést még akkor is levohatjuk, ha összeszámoljuk, hogy milyen kevés töredék maradt fenn a munkából. A Genealogiait már történelmi mű, amely a múlt különböző eseményeit foglalja össze, azt igyekszik bemutatni, ami ténylegesen volt, mindezt geológiai keretbe ágyazva, a Periégésis pedig annak leírása, ami a jelenben a lakott világról ténylegesen tudható.

A Fr.1 prooimionnak tekinthető a Genealogiaihoz. Ez a néhány sor azért is nagyon jelentős, mert programszerű gondolatokat mutat, s kapcsolódik mind az irodalmi elődök, mind pedig Hérodotos irodalmi elképzeléseihez egyaránt. A disszertáció következő részében részletes vizsgálat alá vettem a töredéket. Megállapítottam, hogy az első néhány szó tulajdonképpen egy sfragi/j, ahogyan azt már az ókorban látták /Fr.1c/: megadja, hogy ki ő és melyik városból való. A következő érdekesség a muqe=i=taí igealak. A harmadik személyű kifejezőmód a munka monumentalitására, ünnepélyességére utal, ami azt hangsúlyozza, hogy a szerző ugyan meghal, de megmarad művének ábrándja /J. Svenbro/. Bickerman ugyanezt a jelenséget véli felfedezni a keleti történelem nagy alakjaival kapcsolatban is /Kyros és Dareios levelezésében/. A történetírók /Hérodotos is/ ezt a formulát használták a Kr.e. V. században a keleti és a nyugati területek közötti üzenetváltások kapcsán és a levelezésekben. A Hérodotos I 1-el való összehasonlítás eredményeként megállapíthatjuk, hogy Hérodotos prooimionjában kettősség figyelhető meg. Az egyik hatás Hekataiosé, akitől a halikarnassosi a kutatási kedvet, az igazság utáni vágyat, valamint a sfragist. A másik szerző, akinek hatását felfedezhetjük a prooimionban, Homéros. Az egész mondat egy homérosi prooimionra emlékeztet minket. Átveszi tehát az epikus és a történetírói hagyományokat, de mindkettőt meg kívánja újítani: Hekataios terve és célja is ugyanaz, ti. az igazság keresése, de ő még nem jut el a i(stori/hj a)po/decij megfogalmazásáig.

Akusilaoszsal szemben Hekataiosnál a hősökra vonatkozó leírások fontosabb szerepet játszanak a kozmogóniánál. Hekataios számára Homéros marad a fő forrás. Ebből az is következik, hogy a világ kialakulásával, a legősibb istenek családfájával egyáltalán nem foglalkozik. A családfa-kutatás azonban kiemelkedő jelentőséggel bír nála, de nem saját városának történetével foglalkozik, mint az argosi Akusilaos, hanem levezeti például Deukalióon családfáját abból a célból, hogy a görög törzsek névadóival bemutatassa a korai görög történelmet.

A földrajzi környezet kitágulását a Periégésisben teljesen természetesnek tarthatjuk, a Genealogiaiban is ezt figyelhetjük meg, pl. a Héraklész történetben egészen a Tartésszigetig visz minket, de jól ismeri a messzi görög tájakat is, pl. az épeirosi területeket is /Géryón/. Hekataiosnak a genealógiák eszközt jelentenek ahhoz, hogy rendet vigyenek a múlt történetébe. A már elemzett Fr.1 megfogalmazza írói hitvallását, ennek elemzése során kifejtettem, hogy bírálat alá veszi az eddigi történelmi hagyományt, racionalitása, noha időnként következetlenségeket mutat /szólótókét ellő kutya, beszélő kos/, mégis általában logikus magyarázatokra, a mesés elemek kiszorítására ösztönzi Hekataios /Aigyptos fiai, Géryón nyájainak ellopása, Kerberos, a barlangi kutya története/. Fontos azt is megemlíteni, hogy megpróbálja kideríteni minden történetben az elbeszélések eredetét. Egyik oldalon a racionalizmusból indul ki, mialatt elutasítja a csodaszerűt és a hihetlent, s ezzel egy olyan eszközt használ, amely a későbbi történetírásban nagy szerepet játszott, és mind a mai napig gyümölcsözőnek mutatkozik. Hekataios Genealogiai című munkájában elsőként vállalkozott arra, hogy a tudást szisztematikus rendezési elveknek vesse alá.

Azt is bizonyítottuk, hogy a témák, amiket követett Akusilaos és Hekataios, hasonló volt. Mégis kevés a kapcsolódási pont a fragmentumok tartalma között. Ilyen például a Mykéne alapításáról szóló 22. fragmentum Hekataiosnál, amely kérdést Akusilaos is tárgyalta. A milétosi azonban itt is egy logikus kérdést vet fel, miért ott alapították a várost, ahol ma is létezik, tehát ezen

a ponton is meghaladja Akusilaost. Valószínűleg azokat a témákat, amelyeket elődei elmondtak, és amelyekkel egyetértett, azokat nem tárgyalta részletesen.

VI. A dolgozat utolsó fejezete a három szerző stílári összehasonlítása. Akusilaosnál – mint láttuk - mindössze 4 töredék őrzött meg eredeti szöveget a szerzőtől, Hekataios Genealogiai című művében 16 töredékben van szó szerinti hekataiosi idézet, s ebből 4 hosszabb, 5-6 soros leírás. A Periégésisből 56 fragmentumban található hasonló hekataiosi leírást, köztük a legtöbb topográfiai meghatározás, mégis ezen töredékek sorában is van hat hosszabb, elemzésre kiválóan használható szöveg. A testimoniumok közül 5 /T16-20/ szolgálat adatot a milétosi stílusával kapcsolatosan. Démétrios /T19/ azt vizsgálja, hogy a korban használható kétféle kifejezőmód közül /e(rmhnei/a katestramme/nh és dihirhme/nh/ az utóbbit követi Hekataios, amely tagolt kifejezőmódot jelent, s amely olyan kólonokra van felosztva, amelyek nincsenek szorosan összekapcsolva egymással, szemben a másik leírás móddal, amelyet szövevényesnek neveznek, s amelyik körmondatokon keresztül jelenik meg. Hermogenés /T18/ magának Hekataiosnak a stílusát hagyományozza részletesen, közben összevetést tesz Hekataios és Hérodotos stílusa között. Általános következtetések levonásához a már tárgyalt testimoniumok mellett Eusebios is hagyományozott egyet /T22/, amelyben Porphyriost idézi, aki azt mondja, hogy Hérodotos sokat vett át második könyvében Hekataiostól *kata\ le/cin*, de később némiképpen módosítja az imént mondottakat, hogy ti. kis változtatásokat azért végrehajtott rajtuk. Stílári szempontból valóban nagyon hasznos volt Akusilaos, Hekataios és Hérodotos bizonyos töredékeinek és caputjainak összehasonlítása. Megállapítottuk, hogy Hekataios átveszi az irodalmi tradícióból a szavakat, többször kibővíti a jelentésüket, s új szavakat is használ /lefordítottam és mellékletként csatoltam az eredeti akusilaosi és hekataiosi szavakat és jelentésüket/. A kis egységekből kiindulva haladtunk a nagyobb egységek felé, a szavak jellegzetességeitől /a tulajdonnevek helyesírására vonatkozóan is tettünk megfigyeléseket/ a mondattan, a mondattani szerkezetek feltárásának irányába. Megállapíthatjuk, hogy miként Akusilaosnál /Fr.22/ és a halikarnassosi történésznél is gyakori a polysyndeton alkalmazása, úgy Hekataiosnál a Genealogiaiban, a hosszabb leírások esetén szintén /Fr.15/, mégis megfigyelhető, hogy a milétosi olykor megpróbált elszakadni a genealógiai hangnemtől /Fr.27/. Hekataios is kedveli a mellérendelést, a *le/cij dihirhme/nh* elsődleges lesz a milétosi töredékei között csak elvétve előforduló, gyökereiben megjelenő periodussal szemben /Chemmis sziget - Fr.305/. Hérodotos is sok kötőszót, határozószót vesz át elődeitől, különösen azokban a könyvekben /II. és IV. könyv/, amelyekkel kapcsolatban már igazoltuk, hogy Hekataios műveit követték. A II. könyvben /70-73/ vizsgálat alá vettük, hogy a mellérendelés kötőszavai mennyire fordulnak elő Hérodotosnál, s megállapítottuk, hogy sokszor vannak jelen. A területek egymáshoz viszonyított elhelyezkedésének ábrázolásában sok új vonás figyelhető meg Hekataiosnál, amelyeket a korábbi és a kortárs irodalomban, Xanthosnál, Akusilaosnál, Hellanikosnál, Pherekydésnél sem találhatunk meg, viszont amelyeket a halikarnassosi alkalmaz, például a IV. könyv libyai logosában.

Hekataiosnál a mellérendelés fontosabb szerepet kapott, mint Akusilaosnál, a participium általános lehetett /imperfectum, aoristos/, s néhány alárendelő mellékmondat /vonatkozó/, célhatározói, következményes, okhatározói, s négyszer accusativus cum infinitivo/ már megjelent a könyveiben. Az alárendelés mindkét műben feltűnik, de a Genealogiaiban fontosabb szerepet játszott.

Mindezekből megállapíthatjuk, hogy a stílári vizsgálatunk nagyobb eredményre vezetett, mint a tartalmi elemzés. Ha visszatérünk Hermogenés /T20/ állításaihoz, akkor leszögezhetjük, hogy Hekataios valóban alatta marad Hérodotosnak a műgond, az anyagelrendezés és a gyönyörködtetés terén. Az is igaz, hogy mítoszokat és „valamiféle történelmet” írt, de

kimondható, hogy a történelemnek nála már jóval nagyobb a szerepe. A másik megállapításunk az, hogy ugyanakkor sokkal többet vesz át Hekataiostól, mint amit feltételezhetünk. Megbűnjük a saját soraiban és a Hérodotosi caputokban azok a stílári újítások, amelyek Hekataios írói tevékenységét jobbá és magasabb színvonalúvá teszik, mint ahogyan ezt sokan a szakirodalomban feltételezik.

VII. Megvilágítottuk tehát, hogy Hekataios Akusilaost, a logographusi stílus jellegzetességeit alkalmazó író követi. Hekataios és Hérodotos bizonyos passzusainak összehasonlításából pedig azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Hérodotos ismerte Hekataios műveit, s polemizált a megállapításaival. Hérodotos több ponton ki is javította Hekataios munkáit. Vizsgálódásunk ezen pontján annak a kérdésnek a tisztázása maradt hátra, hogy megvitassuk azt a feltevést, hogy melyiküknek jár a „történetírás atyja” cím. Ennek a kérdésnek a megválaszolása céljából a görög mítosz fejlődésének jellegzetességeit, s a három szerzőnek a mítoszokhoz való viszonyát kell feltárni.

A mítosz a valósággal eredetileg szoros kapcsolatban áll. Ez a kapcsolat csak addig létezik, ameddig a mítosznak, mint a valóságra vonatkozó szimbólumnak a tudata elevenen él. Ha azonban a mítosz ezt a szimbolikus jelentését elveszti, akkor a valóság és mítosz közt szakadék keletkezik. A logographusok ezt a szakadékot próbálják áthidalni azáltal, hogy genealógiákat írnak. Ez tehát a mítikus múlt és a jelen áthidalásának módja. Ez azt is jelenti, hogy a mítoszt történelmi eseményként fogják fel.

A történetírás fejlődésében a három szerző közül Akusilaos még mítoszokat és kozmogóniát írt, de már több ponton megkezdte a racionalizálást, a mítoszok történeti eseményként való bemutatását. Hekataios számára a mítoszok már csak a jelen szemmértékével megítélhető történeteket jelentenek. Ezért tartja nevetségesnek a genealógiákat, melyek a mítoszokat még eredeti formájukban őrzik. A mítosz és a jelen kapcsolata azonban számára is szilárdan áll még: családfáját maga is egy istenre vezeti vissza. Átveszi a mítosz anyagát, de megfosztja azoktól a jellegzetességektől, amelyek azt saját megítélése alapján /Fr.1/ mítosszá tették /pl. Fr.26; 27/. A genealógiákban tehát a mítosz már egy szintre került a jelen ismeretével, Hekataios pedig ezután letörölte róla a mítikus formát. Hérodotos a mítosz és a jelen összekapcsolását elutasítja, a mítosz a jelentől nagy távolságra került. Nála az ember és az isten között nincs genealógiai kapcsolat, munkájában figyelmen kívül hagyja a mítikus időket. Ugyanezt Hekataios a legnehezebben a Genealogiaiban tette meg, ahol a mítoszt megfosztotta mítikus vonásaitól, racionalizálta, de Hérodotoszal ellentétben átvette a tartalmát.

A szakirodalomban a kutatók különbözőképpen ítélték meg Hekataios írói tevékenységét. A vélemények két pólusán F. Jacoby /szerinte Hérodotos erősen felhasználta Hekataios anyagát/ és K. von Fritz áll /Hekataios nem látta, hogy a kritika után a mondákból megmaradt tények összeállítása még nem jelent történelmet/. E részletes történelmi, irodalmi és stílári elemzés nyomán azt igyekeztem bizonyítani, hogy Hérodotos sokkal többet köszönhetett Hekataiosnak, mint amennyit első olvasásra feltételezhetünk: biztosak lehetünk abban, hogy a milétosi nélkül nem lehetett volna az, akivé vált. Hérodotos önálló egyénisége és racionalizmusa azonban nem engedi, hogy ne lépjen túl elődjén. Hérodotos tarthatjuk tehát a történetírás atyjának, de Hekataiosra vonatkozóan joggal idézhetjük Horatius híres sorát:

„Non omnis moriar, multaque pars mei
vitabit Libitinam...” /Horatius: Carm. III 30. 6-7/.